УДК 726.8.04(=411.16)(477.83/.86)"15/19"

Христина **Бойко** кандидат архітектури, доцент
кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету «Львівська політехніка»

Художні особливості та типологія предметних мотивів і об'єктів на мацехах Східної Галичини XVI – першої третини XX ст.

Анотація. Важливим мистецьким елементом або знаковим текстом давніх юдейських кладовищ є намогильні камені – мацехи. Найпоширенішими мотивами в декоративному оздобленні галицьких мацех є зооморфні, орноморфні та рослинні мотиви, які використовувалися також у всіх інших видах єврейського мистецтва. Зображення предметних мотивів і більших об'єктів є не менш оригінальним способом декоративного оздоблення фасадів мацех Східної Галичини XVI – першої третини XX ст. та потребує окремого ґрунтового наукового дослідження.

Представлення цих мотивів на фасадах мацех надає глядачеві достатньо багато візуальної інформації про конкретну особу навіть без перекладу та розшифрування самого тексту епітафії, який, здебільшого, корелює та суттєво доповнює, тлумачить, інформує, розширює та уточнює символіку кам'яної різьби верхньої частини мацехи. Іноді символічне зображення не було безпосередньо пов'язане з текстом, мало винятково декоративне значення та містило традиційні юдейські символи чи знаки. Відзначаємо прагнення майстрів-каменерізів до оригінальності, художньої індивідуальності, впізнаваності конкретного об'єкта як характерну особливість використання предметних мотивів для оздоблення мацех, а також значний вплив родинних традицій з наданням своєрідного авторського вирішення побудови композиції або майнового стану замовника з спрощенням чи ускладненням різьбленого декору та вишуканості композиції.

Стаття ґрунтується на матеріалах натурних досліджень давніх юдейських кладовищ у межах Львівської, Тернопільської, Івано-Фран-

ківської областей, зокрема: Белза, Бродів, Болехова, Бурштина, Буська, Добромиля, Дрогобича, Заболотова, Косова, Кременця, Кутів, Миколаєва, Лешнева, Рогатина, Старого Роздолу, Сколе, Снятина, Солотвина, Станіславчика, Старого Самбора, Тернополя, Турки, Щирця, Яблунева, Язлівця та ін. У статті досліджено окремі зразки різьбленого декору, проаналізовані та описані особливості композиційних прийомів і специфіка їх художнього та пластичного вираження на фасадах давніх мацев досліджуваного регіону.

Ключові слова: багатоелементна композиція, предметний мотив, мацева, каменерізне мистецтво, ритуальні предмети, символіка, зображення, меморіальна пластика.

Постановка проблеми. Предметні мотиви – один з поширених мотивів у декорванні мацев Східної Галичини XVI – першої третини XX ст. До нашого часу збереглося надзвичайно мало пам'яток каменерізного мистецтва XVI – XVII ст., що унеможливорює надання повної характеристики художніх особливостей меморіальної пластики, а переважна більшість збережених пам'яток були встановлені над похованнями у кінці XVIII та у XIX ст. і збереглися до першої третини XX ст.

Аналіз останніх досліджень. Цю тематику у своїх мистецтвознавчих працях порушували: Д. Щербаківський [6], Д. Гоберман [5], Б. Хаймович [10], Н. Левкович [7], Х. Бойко [1; 3] та інші дослідники юдаїки. Предметні мотиви, як зооморфні, орнітоморфні та рослинні, утворені на основі текстів Тори та Талмуду, біблійних метафор і алегорій, що стали символами Дванадцяти колін Ізраїлевих, народу та землі Ізраїлю, у традиційному єврейському мистецтві Східної Галичини XVIII – першої третини XX ст. є домінантними мотивами в каменерізному мистецтві та меморіальній пластичці мацев. **Мета** – розглянути та систематизувати найпоширеніші предметні мотиви, що зустрічаються на збережених мацевих Східної Галичини зазначеного періоду. Для систематизації та опису предметні мотиви подані в алфавітному порядку.

Будівля. Виступає у різних контекстах і видах, переважно у складі довільної асиметричної багатоелементної композиції, від XIX ст., наприклад: як житловий будинок (назва або детальний опис якого може бути також у тексті епітафії); синагога або бет-

га-мідраш – репрезентує побожність померлого; об'єкти Святої Землі, переважно пов'язані з популяризацією ідеї сіонізму; загальний вид на місто. *Ваза*. Надзвичайно поширений мотив, що виступає в різних функціях і контекстах. Тісно пов'язаний з мотивом Дерева життя. У різьбі народних майстрів часто набував спрощених, трансформованих форм і уподібнювався до кошика чи горщика. Іноді виступав як декоративне архітектурне завершення композиції та завжди був її центром. *Дзбан* (глечик, чаша) та піднос (миска) для омивання рук левітів. Традиційний сюжет на мацевих представників коліна Леві (молодшого служителя Храму), який поливав руки коенів (нащадків Аарона, нащадків священників Єрусалимського Храму) перед спеціальним благословенням під час Богослужіння. Їхніми завданнями, серед інших, були читання в синагозі Тори та ритуалу миття рук рабинів, для яких використовувалися зображувані глечик і чаша. Найчастіше композиція складалася з глечика з підносом або відтворювала сцену ритуального миття рук. У такому випадку права верхня частина композиції доповнювалася рукою, що тримає глечик, а нижня ліва – долонями, які омиваються. Значно рідше зображали лише кисті рук, що тримають піднос. Надзвичайно цікавим є типологічний ряд зображуваних предметів і різноманіття варіантів їх компоновання у верхній секції мацеви, часто у поєднанні із шрифтовою композицією, іншими предметними, зооморфними, рослинними мотивами (іл. 1). Від початку XVII ст. ритуальні предмети левітів – мотиви, якими декорувалися лише надгробки чоловіків – нащадків коліна Леві.

Виклад основного матеріалу. *Інструменти, предмети та технічне оснащення.* Барельєфи на мацевих як атрибути професії померлого переважно від XIX ст., наприклад: ручка з гусячим пером (у чорнильниці, у руці) оздоблює мацеву особи, яка мала справу з каліграфією, переписуванням Тори – сойфера; змія на могилах лікарів, музичні інструменти (шофар, ліра, інші) на надгробках музикантів, крісло кантора у синагозі; ніж (у футлярі або на долоні) на надгробку людини, яка виконує ритуал обрізання. Подвійне крісло також називається кріслом пророка Іллі, який за традицією перебуває на кожній церемонії, щоби побачити виконання заповіді «Кожен нащадок чоловічої статі буде обрізаний з вами. Обрізуйте крайні плоти, це знак заповіту між мною та вами. На восьмий день життя, кожен спадкоємець буде обрізаний з

вами». (Буття, 17:9-14). *Інтер'єр*. Цьому предметному мотиву притаманна скрупульозність деталізації, динамізм, відчуття руху, певне емоційне навантаження. Подібні композиції могли складатись із комбінації різноманітних мотивів і бути вписаними в інтер'єр будинку, наприклад: вікно, свічник, птах з пташенятами, квітуче дерево, розкішний парохет, корона, рослинні мотиви одночасно творять єдину складну асиметричну композицію. *Келих*. Рідко вживаний мотив, переважно від XVIII ст. *Клепсидра*. Запозичений з християнського оточення мотив, переважно у складі багатоелементної композиції.

Книга. Символ ученості, любові до знань. Від XIX ст. виступає у численних контекстах і варіантах, для її ідентифікації часто у поєднанні з інскрипцією (назвою або цитатою). Книги могли зображатись в різних варіаціях: поодинокі (закрита або відкрита), один ряд книг, два ряди книг, стос книг (рідко); покладені у шафу, на полицю, без спеціально призначеного місця. Книгу може тримати рука людини або поряд зображена тварина утримує її лапами. Надзвичайно популярний мотив на надгробках чоловіків, яких закон зобов'язує вивчати Тору та Талмуд. Іноді на книзі може бути зазначена її назва, наприклад, Танах (П'ятикнижжя), Книга Псалмів, молитовники тощо. Переважно такий предметний мотив був традиційним на надгробках авторів літератури релігійного змісту. Від другої половини XIX ст. книга репрезентувала також певні професії – книгар, видавець, писар, літератор (причому, зазначалися назви книжок цього автора або іноді назви часописів, з якими він співпрацював, тобто до глядача доносились якомога повніша інформація про померлу особу), такий предметний мотив у поєднанні з текстом епітафії нижньої секції мацеви був цінним історичним джерелом, яке інформувало про діяльність єврейської громади конкретного міста чи містечка Східної Галичини XVI – першої третини XX ст. Крім чоловічих, книги досить часто були присутні на жіночих надгробках, переважно молитовники. Цей мотив міг поєднуватися з іншими предметними, зооморфними, орнітоморфними чи антропоморфними мотивами. В окремих випадках текст епітафії суттєво доповнював, розширював і уточнював представлену в різьбі верхньої частини мацеви візуальну інформацію.

Корабель. Надзвичайно рідкісний мотив від XIX ст. Корабель зображався на воді, зазвичай зі зламаною щоглою, міг тонути,

бути наполовину зануреним кормою у воду. Метафора життя, як подорожі та трощі, як його закінчення. Характерним прикладом використання такого мотиву для декорування мацев є бродівська мацева 1834 р. на могилі Мальки, доньки рева Іцхака Бавада, розташована у східній частині юдейського кладовища Бродів (закладеного 1831 р.) на ділянці поховань знатних сімей: Бавадів, Рапопортів, Маргліїотів (Маргулісів), Шорів, Рокеахів та інших. *Корона*. Корона Тори, Корона доброго імені, Корона вчення, Корона царського дому Давида зображається і як самостійний елемент центричної композиції, і в поєднанні з іншими символами для підкреслення особливого ставлення до покійного або визначення його релігійного статусу. Тлумачення цього символу знаходимо в цитаті з Пиркей Авот: «Є три корони: корона Закону, вінець священства і корона влади, але корона доброго імені стоїть вище всіх їх». Такий барельєф переважно прикрашав могили рабинів, духовних лідерів і наставників або вельми шанованих у громаді людей. Переважно цей мотив оздоблював надгробки чоловіків, проте також міг бути декоративним елементом жіночого надгробку, символізуючи побожність, доброту та нагороду за побожне життя. Вінець священства є обов'язковим мотивом на мацевах чоловіків з роду Когенів. Поряд з левами та свічниками один з найчастіше використовуваних мотивів, типологічний ряд якого є надзвичайно розкішним. Виступає у різних контекстах і має різноманітні форми, розміри та варіанти зображення: статична, іноді нахилена або перекинута корона, що символізує корону, яка впала з голови людини. Як поодинокий центральний елемент від XVII ст., від XIX ст. – також дві або три корони, іноді обрамлені спеціальною інскрипцією. *Криниця*. Переважно як мотив жанрової сцени, часто з отарою овець. *Лампа*. Рідко зображуваний мотив, від XIX ст. – як лампа олійна, гасова. Лампа, а точніше її світло, репрезентує життя, душу людини, знання та шлях до них за посередництвом світла від лампи.

Менора – один із найдавніших символів юдаїзму, традиційний юдейський семисвічник Єрусалимського Храму. Цей семиріжковий свічник виступає поза контекстом традиційного свічника, що використовується на шабат. Завжди є композиційною домінантою, зображається із запаленими свічками або і без них, поєднується із симетричними фланкуючими елементами та іншими мотивами. Серед предметів і об'єктів другого плану слід

вказати такі: крісло, флакон, бальзамінка, шабатні хали на столі, невеличкі глечики, колиска, віз, ложка, пила, ніж, ножиці, окуляри, пензлі, шахівниця, годинник, зачинені на колодку ворота тощо. *Свічник, свічка*. Має кілька значень, зображається у різних видах і контекстах: 1. Загальний символ світла життя, світла людської душі. 2. Символізує жінку, її сім'ю, оскільки в єврейській традиції запалювання і благословення суботніх свічок у будинку – один з важливих обов'язків жінки. Оздоблення свічниками жіночих надгробків активно поширюється в Галичині у XVIII ст. та отримує надзвичайну популярність. Завдяки цьому предметному мотиву можна з легкістю ідентифікувати жіночі поховальні поля навіть без розшифрування текстів викарбуваних на них епітафій. Ідеальною ілюстрацією може служити давнє єврейське кладовище, розташоване в середмісті Бурштина, де усі збережені мацеви компактно зосереджені в північно-західній частині кладовища, у більш, як 90% яких домінує мотив свічника у всіх можливих варіантах форм та стильових вирішень. Припущення автора про те, що збереглося лише жіноче поховальне поле кладовища підтверджують переклади текстів епітафій [4]. 3. Символ глибокого захоплення наукою, знаннями загалом, вивченням релігійних текстів. Від XIX ст. на чоловічих надгробках свічник зображався переважно поодиноким та поряд із розгорненою книгою для втілення образу побожної людини, яка вивчає Тору до пізньої ночі. Свічник, як правило, є композиційним центром у поєднанні з іншими мотивами. Зламаною, згаслою, зігнутою чи нахиленою свічкою оздоблювали мацеву молоді особи як символ передчасно перерваного життя. Аналіз конструктивних схем і художньо-стильові особливості свічників у оздобленні мацев Східної Галичини XVI – першої третини XX ст. потребують окремого дослідження.

Сувій Тори, таблиці Декалогу. Символізує побожність померлої особи, декоративний елемент на могилах, зокрема, рабинів. Від XIX ст. сувій Тори зображався у різних контекстах і варіантах: 1) згорнений (зазвичай у торамантлі) у відчиненій шафі, часто в поєднанні із зооморфним мотивом; 2) розгорнений, іноді з інскрипцією. У загальному сенсі стосується покладеного на чоловіків обов'язку вивчення Тори та побожності. У конкретних випадках Тора зображалася на мацевих відомих мудреців, духовних лідерів, переписувачів святих текстів; такий мотив також міг свідчи-

ти про те, що конкретна особа зробила за життя дар сувою Тори для синагоги. Найчастіше текст епітафії містить необхідну уточнювальну інформацію про таку особу. *Скарбничка*. Така різьба декорує мацеві людей, відомих своєю благодійністю. Оскільки барельєф руки, спрямований до скарбнички, зазвичай з'являється на могилах жінок, можна припустити, що цей символ також є посиленням на гімн «Похвала чеснотливій жінці» (Книга Приповідок, 31:10-31). Часто корелює інскрипцію або вказується призначення мети благодійного внеску. Стріла. Один із символів смерті, надзвичайно рідко є елементом декору мацев. Урна. Переїнятий із християнського оточення мотив, часто з драперією. Шафа. Декорує мацеву людини, що вивчає Тору та Талмуд. Переважно відчинена: з книгами, із сувоєм Тори. Яд (указка для читання сувоїв Тори). Мотив, що зустрічається достатньо рідко приблизно від XIX ст. Найчастіше є елементом складної композиції.

Висновки. Проведення подальших натурних досліджень і ретельне наукове опрацювання матеріалу польових експедицій згідно методики наукового опрацювання єврейських кладовищ [2; 4; 8], яка, зокрема, передбачає: архітектурні обміри; фотофіксування; графічне документування; списування, зчитування, розшифрування та опрацювання текстів епітафій; документування інформації та інше, допоможе відкрити, зрозуміти, популяризувати традиційне мистецтво численних юдейських громад, які були неодмінною складовою поліетнічного галицького містечка досліджуваного періоду. Адже більшість пам'яток каменерізного мистецтва сьогодні перебувають у вкрай незадовільному стані, окремі з них – на межі зникнення, та потребують низки невідкладних фахових заходів для їх подальшого збереження та дослідження.

1. Бойко Х. Дизайн фасаду мацев. *Вісник НУ «Львівська політехніка». «Архітектура»* №728. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. С. 203-211.
2. Бойко Х. С. До методики наукового опрацювання єврейських кладовищ: європейський досвід. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2008. № 9 (Сходознавчі студії. Вип. 1). С. 154-167.
3. Бойко К. Искусство каменной резьбы древних мацев Восточной Галиции. Символика, особенности композиционных приёмов и спе-

- цифика пластических изображений. От Библии до постмодерна. Статьи по истории еврейской культуры. Москва : Книжники, 2009. С. 494-529.
4. Бойко Х. Натурні дослідження давнього єврейського кладовища в Бурштині. Збірник матеріалів Науково-практичного семінару з питань охорони історико-культурної спадщини. Львів, 13-15 листопада 2006 р. та Науково-практичного семінару з питань історії та культури євреїв Галичини. Львів, 23-25 квітня 2007 р. Львів : Науковий центр іудаїки та єврейського мистецтва ім. Ф. Петрякової, 2007. С. 102-118.
 5. Гоберман Д. Еврейские надгробия на Украине и в Молдове. Москва : Имидж, 1993. 314 с.
 6. Котляр Є. Данило Щербаківський: Наукові розвідки та відкриття єврейського мистецтва. *Народознавчі зошити*. № 5 (119). 2014. С. 884-913.
 7. Левкович Н. Я. Декоративно-ужиткове мистецтво євреїв Східної Галичини XVIII – першої третини XX ст. Львів, 2016. 508 с.
 8. Науково-методична, облікова та описова документація для проведення досліджень історичних кладовищ, поховань та меморіалів: 10.2010–07.2011. Державний реєстраційний номер 0III U 003989.
 9. Святе Письмо Старого та Нового Завіту/ Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1991- 60 М. 324 с.
 10. Khaimowich B. The Jewish Tombstones of the 16th – 18 th Centuries from the Eastern Province of the Polish Kingdom: Study of the Iconography and Style Genesis. Jerusalem, 2005. Vol. I. 194 s., II. 236 s.

References:

1. Boiko, Kh. (2012). Dyzaïn fasadu matsev [Facade design of mats] *Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*. «Arkhitektura» – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Architecture. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, 728, 203-211. [in Ukrainian].
2. Boiko Kh. (2008). Do metodyky naukovoho opratsiuvannia yevreiskykh kladovyshch: yevropeiskyi dosvid. [To the method of scientific study of Jewish cemeteries: European experience] *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* – Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts. Kharkiv. KhDADM, 9 (Skhodoznachchi studii. Vyp. 1), 154-167. [in Ukrainian].

3. Bojko K. (2009). *Iskusstvo kamennoj rez`by` drevnikh maczev Vostochnoj Galiczii. Simvolika, osobennosti kompozicionny`kh priyomov i speczifika plasticheskikh izobrazhenij* [The art of stone carving of the ancient matzahs of Eastern Galicia. Symbolism, features of compositional techniques and the specificity of plastic images]. *Ot Biblii do postmoderna. Stat`i po istorii evrejskoj kul`tury`*. Moskva : Knizhniki, 494-529. [in Russian].
4. Boiko Kh. (2007). *Naturni doslidzhennia davnoho yevreiskoho kladovyshcha v Burshtyni*. [Naturni doslidzhennia davnoho yevreiskoho kladovyshcha v Burshtyni.]. *Zbirnyk materialiv Naukovo-praktychnoho seminaru z pytan okhorony istoryko-kulturnoi spadshchyny*. Lviv, 13-15 lystopada 2006 r. ta Naukovo-praktychnoho seminaru z pytan istorii ta kultury yevreiv Halychyny. Lviv, 23-25 kvitnia 2007 r. Lviv : Naukovyi tsentr iudaiky ta yevreiskoho mystetstva im. F. Petriakovoï, S. 102-118. [in Ukrainian].
5. Hoberman D. (1993). *Evreiskye nadhrobyia na Ukraine i v Moldove* [Jewish tombstones in Ukraine and Moldova]. Moskva : Ymydzh. [in Russian].
6. Kotliar Ye. (2014.). *Danylo Shcherbakivskyi: Naukovi rozvidky ta vidkryttia yevreiskoho mystetstva* [Danilo Shcherbakivsky: Science and technology and science of mystery]. *Narodoznavchi zoshyty*, 5 (119), 884-913. [in Ukrainian].
7. Levkovych N. (2016). *Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo yevreiv Skhidnoi Halychyny XVIII – pershoi tretyny XX st.* [Decorative-artifact mystery of the Hebrews of Galicini of the XVIIIth century - the first third of the 20th century]. Lviv.
8. *Naukovo-metodychna, oblikova ta opysova dokumentatsiia dlia provedennia doslidzen istorychnykh kladovyshch, pokhovan ta memorialiv: 10.2010 - 07.2011*. [Scientific-methodical, regional and descriptive documentation for the implementation of historical cemeteries, the memorial and the memorial: 10.2010 - 07.2011]. *Derzhavnyi reiestratsiinyi nomer OIII U 003989* [State registration number OIII U 003989]. [in Ukrainian].
9. *Ukrainian Bible 63 DC*. United Bible Societies 1991.
10. Khaimowich B. (2005). *The Jewish Tombstones of the 16th–18 th Centuries from the Eastern Province of the Polish Kingdom: Study of the Iconography and Style Genesis*. Jerusalem, Vol. I. 194., Vol. II., 236.

ANNOTATION

Khrystyna Boyko. Artistic features and typology of subject motifs and objects on the matsevahs of Eastern Galicia XVI - the first third of XX century. An important artistic element or symbolic text of ancient Jewish cemeteries are the tombstones - matsevi. The most commonly used motifs in decorative decoration of Galician matsevahs are zoomorphic, ornithological and vegetative motifs, which are often used in all other forms of Jewish art. The image of subject motifs and larger objects is just as original as the decorative adornment of facades of matsevahs of Eastern Galicia XVI - the first third of the XX century. and deserves a separate thorough study.

The presentation of these motifs on the matsevahs' facades gives the viewer enough visual information about a particular person, even without translating and deciphering the very text of the epitaph, which, in the vast majority of cases, correlates and significantly supplements, interprets, informs, extends and clarifies the symbols of the carving of the upper part of the matsevahs. Sometimes the symbolic image was unrelated to the text, it was only decorative and contained traditional Jewish characters or symbols.

One should note the desire of the authors, stone-cutters, for originality, artistic individuality, recognition of a particular object as a characteristic feature, of the use of substantive motifs for the decoration of the matsevahs, as well as the significant impact of family traditions with the provision of a peculiar author's decision to build a composition or property of the client with appropriate simplification or the complication of the carved decoration and the refinement of the composition.

Very few monuments of stone-making art of the 16th-17th centuries have remained intact until now, which makes it impossible to give a full description of the artistic peculiarities of the memorial plastics; and, the vast majority of the preserved monuments were erected over burials at the end of the 18th and 19th centuries. and preserved until the first third of the XX century. The article is based on materials of field studies by the author of ancient Jewish cemeteries within Lviv, Ternopil, Ivano-Frankivsk regions, in particular: Belza, Brody, Bolechova, Burshtyn, Busk, Dobromil, Drohobych, Zabolotova, Kosova, Kremenets, Kutov, Nikolaev, Leshnava, Stary Razdol, Skole, Snyatin, Solotvyn, Stanislavchik, Old Sambir, Ternopil, Turks, Shchyrets, Yabluniv, Yazlivets and others. In the article, individual examples of carved decor are studied, the features of compositional techniques and the specifics of their artistic and plastic expression on the facades of ancient matsevahs of the studied region are analyzed and described.

Subject motifs like zoomorphic, ornithomorphic, and vegetative, formed on the basis of the texts of the Torah and the Talmud, biblical metaphors and allegories, which became the symbols of the Twelve tribes of Israel, the people and the land of Israel in the traditional Jewish art of Eastern Galicia from the XVIII - the first third of the XX century. are the dominant motives in stone carving and the matsevah's memorial plastics. The article deals with the most common substantive motifs found on preserved matsevahs of Eastern Galicia of the period under consideration. To systematize and describe the subject motifs are presented in alphabetical order in the following sequence:

Building. Vase. Zban (jug) and tray (bowl) for washing hands of levites. Tools, objects and technical equipment. Interior. Chalice. Klepsidra. Book. Ship. Crown. Well. Lamp. Menorah.

Subjects and objects of the second plan: Candle holder, candle, platform for Tora, Decalogue tablets. Treasure chest. Arrow. Urn. Cabinet. Poison.

Further field investigations and thorough scientific research in accordance with the methodology of scientific study of Jewish cemeteries, which includes: architectural measurements, photo fixation, graphic documentation, writing, reading, decoding and elaboration of texts of epitaphs and documentation of information will help to discover, understand and popularize the traditional art of numerous Jewish communities, which were an integral part of the polyethnic Galician city of the studied period. After all, most of the monuments of stone masonry art are in an extremely poor condition, some of them are on the verge of extinction and require a number of urgent professional measures for their further preservation and research.

Key words: multielemental composition, subject motif, matsevah, stone masonry, ritual objects, symbolism, image, memorial plastic.

АННОТАЦИЯ

Кристина Бойко. Художественные особенности и типология предметных мотивов и объектов на мацевах Восточной Галиции XVI – первой трети XX в. Важным художественным элементом или знаковым текстом древних иудейских кладбищ является надгробные камни – мацевы. Наиболее распространенными мотивами в декоративном убранстве галицких мацев являются зооморфные, орнитоморфные, растительные мотивы, которые использовались также во всех других

видах єврейського мистецтва. Изображение предметных мотивов и больших объектов является не менее оригинальным способом декоративной отделки фасадов мацев Восточной Галиции XVI – первой трети XX в. и заслуживает отдельного научного исследования.

Представление этих мотивов на фасадах мацев предлагает зрителю достаточно много визуальной информации о конкретном человеке даже без перевода и расшифровки самого текста эпитафии, который, коррелирует и существенно дополняет, объясняет, информирует, расширяет и уточняет символику каменной резьбы верхней части мацевы. Иногда символическое изображение не было непосредственно связано с текстом, имело исключительно декоративное значение и содержало традиционные иудейские символы и знаки.

Отмечаем стремление мастеров-камнерезов к оригинальности, художественной индивидуальности, узнаваемости конкретного объекта как характерную особенность использования предметных мотивов для отделки мацев, а также значительное влияние семейных традиций с предоставлением своеобразного авторского решения композиции или финансовое состояние заказчика с упрощением или осложнением резного декора и изысканности композиции.

Статья основывается на материалах натурных исследований автором древних иудейских кладбищ в пределах Львовской, Тернопольской, Ивано-Франковской областей, в частности: Бэлза, Бродов, Болехова, Бурштына, Буска, Добромыля, Дрогобыча, Заболотова, Косова, Кременца, Кутив, Николаева, Лешнева, Старого Роздола, Сколе, Снятына, Солотвина, Станиславчика, Старого Самбора, Тернополя, Турки, Щирца, Яблонева, Язловца и других. В статье исследованы отдельные примеры резного декора, проанализированы и описаны особенности композиционных приемов и специфика их художественного и пластического выражения на фасадах старых мацев исследуемого региона.

Ключевые слова: многоэлементная композиция, предметный мотив, мацева, камнерезное искусство, ритуальные предметы, символика, изображения, мемориальная пластика.

Іл. 1. Графічна реконструкція предметного мотиву ритуального омивання рук левітів із дзбаном і підносом (давні юдейські кладовища Снятина, Щирця, Бродів, Старого Роздолу, Тернополя)